

ИВАНА ПРОЈОВИЋ*

Elit College

Београд

УДК 323.28:316.75

Монографска студија

Примљен: 28.03.2013

Одобен: 19.04.2013

АНАРХИЗАМ КАО ИДЕОЛОШКА ОСНОВА САВРЕМЕНОМ (ЛЕВИЧАРСКОМ) ТЕРОРИЗМУ

Сажетак: И док се већина научних радова у области тероризма бави дефинисањем, појмовним одређењем и анализом мотивације, циљева, метода и тактике терористичких група, много је мање оних чију суштину чини идеологија као теоријско упориште од којег се полази. Основ овог рада чини анархизам, чије карактеристике, обележја и постулати доприносе бољем разумевању услова и узрока који утичу на стварање савременог тероризма, као сложеног облика политичког насиља. Утемељен на одређеним идеолошким обрасцима који подстичу на акцију - савремени левичарски тероризам озбиљна је претња и изазов модерном добу. У том контексту, вредности анархизма су од пресудног значаја, јер поред мотивације, обезбеђују и легитимитет терористичких дела у очима јавности.

Кључне речи: анархизам, идеологија, тероризам, левичарски тероризам, револуционарна воља

Увод

Савремени левичарски тероризам озбиљна је претња и истовремено изазов модерним политичким системима. Као појава новог доба, левичарски тероризам наметнуо се као специфичан стил живота и уверења оних који су га практиковали и њиме покушавали да досегну своје циљеве.

Упркос бројним супротностима, различитим периодима настанка и факторима који га опредељују, анархизам и даље представља полазну

* ivaprojovic@gmail.com

идеолошку основу за настанак и развој тероризма, превасходно левичарског. Проучавањем поменутих основа на којима је утемељен, појмовно га одвајамо од сличних термина са којима се веома често преплиће и меша, из чега проистичу бројне забуне и заблуде.

У свом првобитном облику и концепту, савремени левичарски тероризам јављао се као својеврстан отпор према владајућем режиму у борби за слободу и друштвену једнакост. Оно што га као специфичан вид политичког насиља карактерише је мноштво различитих идеолошких идеја, бројних политичких теорија и философија у којима проналази основу и оправдање за сопствене циљеве и интересе, што уједно представља предмет овог рада. Међу најзначајније мотивационе факторе, који су условили његов настанак, убрајамо и идеологију, која не мотивише само појединце да се окрену тероризму ради остварења политичких циљева, већ се истовремено користи као легитимно средство терористичких дела у очима јавности.

Идеолошки основи савременог (левичарског) тероризма

Савремени левичарски тероризам, као облик политичког насиља, веома се често ослања на неку од социјалистичких идеологија, углавном на марксизам и лењинизам, мада је последњих деценија приметно и ослањање на маоизам. Најчешће се базира на одређеним обрасцима вредности идеологије коју терористи користе, а који подстичу на акцију. Затим на циљеве, методе и садржај идеологија, јер их терористи употребљавају у својој политичкој борби. И на крају, не заобилазе чак ни интерпретативну функцију идеологије, јер је управо она срж њиховог деловања, будући да оправдава учињено.

Идеолошки основи савременог левичарског тероризма условљени су различитим изворима и инспирацијама у зависности од поднебља на којима се јавља и делује. Проналазимо их на више различитих идеолошких равни. Први и основни огледа се најпре у надахнутости терориста револуционарном борбом народно-ослободилачких покрета Кине, Кубе, Палестине. Потом, у миту о герилској борби левичарских група у селима и градовима Латинске Америке. Затим у недијалектичности материјализма који заступају идеолози „револуционарног” тероризма, кроз употребу одређених метода и видова политичке акције и реакције у неодговарајућим условима, пресликавањем идентичних образаца понашања и активности, пре свега оних које су у својим учењима развили Ернесто Че Гевара и Режис Дебре. Али и у организационом решењу, као и

у волунтаризму који остаје трајна карактеристика левичарског тероризма. (Симеуновић, 2009: 131)

Друга битна идеолошка основа левичарског тероризма према Симеуновићу јесте антиимперијализам, заснован на традицији марксистичког, а посебно маоистичког учења о империјализму. Антиимперијализам се доживљава као најважнији инструмент и начело у борби и солидарности оних који се осећају угроженим, па је стога у потрази за правдом и подржавају. У прилог томе говори и чињеница да су прве акције левичарских терориста биле усмерене на америчка постројења и објекте НАТО, од стране америчких терористичких група „Црни Пантери” (Black Panthers) и „Прогностичар” (Weatherman)¹ постављајући себи за циљ „деструкцију империјализма САД и остварење бескласног света: светског комунизма” (Симеуновић, 2009: 132). Управо ће тај пример послужити „револуционарним” терористичким групама некадашње СР Немачке, Италије и Јапана за њихово делање и активност. Присутни догматизам у учењу и деловању левичарских организација средином седамдесетих година прошлог века условљава посматрање и називање капиталистичког система у целини фашистичким. Уз свеprisутни ирационализам, идеолошка заснованост левичарског тероризма огледа се као својеврсна антитежа фашизму.

Трећа, а можда и најважнија идеолошка одредница левичарског тероризма огледа се на релацији марксизам – лењинизам. Основу терористичког вокабулара чини сасвим или претежно марксистички, ако не и стаљинистички речник. Рецепција марксизма као идеолошке основе огледа се у две димензије. Први, асоцијативни ниво подразумева коришћење марксистичког вокабулара. Савремени левичарски тероризам базиран је идеолошки практично на стаљинизму, који је углавном преузет индиректно и ненамерно из маоистичког учења. Други, пак, подразумева објашњење својих марксистичких ставова, односно њихово прихватање ради утемељења идеолошке основе, објашњења сопствених циљева и програма, као и оправдање сопственог дела. То заправо значи да се идеологија Маркса, Енгелса и Лењина прихвата само у мери која им идеолошки одговара, али на начин који их не обавезује да се слепо придржавају тих правила, већ да револуционарном борбом постигну оно што су зацртали. У томе се огледа волунтаризам актера и распростра-

¹ Милитантна група младих Американаца беле пути стасалих у време анти-Вијетнамске ратне активности, ангажовани у бомбашким кампањама широм САД-а више од пет година. Настали су из „Трећег доба Марксиста”, групе унутар СДС (*Students for the Democratic Society*), главне националне организације која је крајем шездесетих година прошлог века представљала пулољак нове левце у САД.

њеност погрешног, али сврсисходног интерпретирања идеологије којом се користе. (Симеуновић, 2009: 134)

Ипак, савремени левичарски тероризам последњих година ослања се више на анархизам, него на марксизам, лењинизам и маоизам чијим се вокабуларом претежно користи. Разлог томе управо је немогућност извођења револуције по већ устаљеном марксистичком учењу. Затим, ослањање на анархистички метод директне акције, односно индивидуалног политичког насиља без ослањања на масе. Будући да је његов основни циљ рушење капиталистичког система и индустријализоване државе, не изненађује ни веза са револуционарном 68-ом годином и дизање револуције ради отпора држави и институцијама.

Анархизам као теоријско упориште за настанак тероризма

Међу првим и основним идеолошким полазиштима савременог левичарског тероризма свакако је анархизам. Реч је о политичкој теорији и истовремено политичкој идеологији, изведеној из речи анархија (грчки *an-archia*), што у дословном преводу значи безвлашће. Сама реч потиче од латинске верзије оригиналног грчког израза, који је још Хомер користио у значењу одсуства власти, владавине и закона (Секел, 1993: 17). У античкој Грчкој термин је употребљаван за означавање хаоса, али истовремено и изобличене демократије, као синоним за безвлашће и непостојање легитимног поретка законом уређеног. У пезоративном контексту коришћен је и у средњем веку, па чак и у време нововековне француске и енглеске политичке теорије.

У савременом значењу, анархизам се практично односи на заједницу људи без друштвеног уређења исказаног у облику норматива и облигација. То је „доктрина која у власти види угњетавање и извор свих људских зала” (Ђоковић, 2007: 12), те се из тог разлога потенцирају алтернативни облици политичког организовања, засновани на принципу слободе и слободног изражавања мисли и воље сваког појединца.

Суштину анархизма чини тежња за слободом у најширем смислу речи, која означава историјску потребу појединца да слободно мисли, дела и сопственом вољом бира најпогоднији начин живота сходно личним потребама и хтењима. Зато анархизам треба посматрати кроз бројне теоријске правце и доктрине које у себи садрже појам слободе, једнакости, државе и идеално организованог друштва.

Анархизам је један од резултата просветитељства и Француске револуције. Последњи и радикални изданак теорије друштвеног уговора и природно-правних теорија о добром друштвеном поретку, друштве-

ном уговору који се склапа између појединаца удружених међусобним интересима, правди и друштвеној једнакости. Обухвата широк дијапазон теоријских концепција и практичних тенденција којима је заједничка идеја о одбацивању друштвене и државне принуде у било ком облику. Као такав природно је тло за настанак и упориште тероризма, посебно левичарског, јер његовим заговарачима нуди обиље могућности и жељених одговора. Присталице анархизма заговарају укидање закона и власти, у веровању да ће потом развити један природнији и спонтанији друштвени поредак. Стога је насиље, по њиховом мишљењу, грешно и контрапродуктивно, за многе чак и морално неприхватљиво.

Прудон, кога називају „оцем анархије”, рационално је утврдио да је „свако власништво крађа”. У стварању новог друштвеног концепта и уређења базираног на принципу једнакости и слободе за све, он инсистира на просвећености и пролетерској револуцији, али само као крајњих средстава остварења циља (Ђоковић, 2007: 21). Плеханов учача да се Прудон бори против беде пролетера, „али у исто време се обара и на револуционарне тенденције пролетера, које говоре о експропријацији експлоататора и о комунистичкој организацији производње”. (Плеханов, 1968: 214)

Према Ђоковићу, анархизам са Прудоном постаје најутицајнији правац социјализма међу француским радницима, јер заступа тезу о децентрализацији државе са комуналним уређењем и владавином конфедерације. Зато не изненађује ни његова операционализација друштвене структуре анархије, која је утемељена на обједињењу индивидуалне и социјалне личности, економској солидарности, једнакости поседа и систему праведне размене.

Политичка теорија анархизма недовољно је теоријски дефинисана, и прилично противречна друштвена појава, настала и развијала се као критички одговор не само на концепт буржоаске државе и њених институција, већ и као одговор на рану концепцију развоја социјализма. Анархизам полази од негације државе која представља инструмент доминације над човеком и његовом слободом. Централна личност оваквог приступа јесте Михаил Бакуњин који је насиље сматрао нужним инструментом остварења сваке револуције.

Након разлаза са Марксом, Бакуњин наставља свој револуционарни рад, пружајући помоћ радикалним анархистима, посебно Сергеју Нечајеву. Идејом „propaganda by deed”² Бакуњин је оправдао употребу

² Парола „propaganda by deed” преузета је од стране италијанских револуционара и Војводе Пизакана.

радикалног насиља усмереног према држави ради демонстрирања незадовољства масе и тако постао отац модерног тероризма.

У свом делу „*Принципи револуције*” Бакуњин каже да „ни једна друга акција изузев тероризма од стране појединаца или малих група не може очистити руску земљу” (Kushner, 2003: 23). Као „последница људске глупости”, једини је начин за решење конфликта и стварање будућег друштва анархије. Управо из његових ставова проистиче доследност милитантног анархизма у избору средстава акције, која сматрају револуционарним свако средство које служи остварењу револуционарних циљева. О томе можда најбоље говори и његова мисао: „Та негативна страст далеко је од довољног да достигне висине револуционарног узрока, али без тога револуција је незамислива, можда зато што **не може бити револуције без обимног и страстног, продуктивног и спасоносног уништавања**, управо из чега и кроз то разарање могу бити створени нови светови” (Сапон, 2005: 32).

Бакуњин се ипак опредељује за насиље као средство дезинтеграције старог друштва, и то искључиво индивидуално, и масовно неиституционално насиље (Симеуновић, 2009: 101). То фаворизовање индивидуалног насиља послужиће као основа левичарском тероризму. Као и инсистирање на малим групама или неколицини истомишљеника који би на основу сопствене иницијативе формирали ћелије, које би требале да буду тајне. Управо идеја ћелијске мреже представља основу за настајак тероризма и подсећа на метод функционисања савремених терористичких група.

Сапон (Сапон) одлично запажа Бакуњинов став по питању друштвене заједнице и облика који она треба има. Сапон о томе каже следеће: „његов радикални пројект подразумева да ће ћелије новог друштва бити основане од стране колектива комуна, заснованих на индивидуалној и колективној слободи свих чланова, састављеној од слободних чланова асоцијације и појединаца, мушкараца и жена” (Сапон, 2005: 57)

Бакуњин је, према Латинки Перовић, присталица социјалне, спонтане народне револуције, у којој примарну улогу има револуционарна организација, а чији је једини циљ „буђење, збијање и организација спонтаних народних снага”, те је стога „као социјално-револуционарни анархист Бакуњин противник сваког етатистичког комунизма” (Перовић, 1988: 111).

У сличном духу Бакуњин је писао о изгледима анархистичке револуције у Француској, као алтернативи пораза у Француско-пруском рату: „Наравно, у почетку се неће све мирно развијати. На крају свега, то је борба. Јавни ред ... ће бити уништен, а први резултат може бити

оно што се обично назива грађанским ратом. Али, да ли би сте радије дали руку Французима него Прусима?” ... односно, за Бакуњина „побуњеник је стварно, само револуционар, револуционар без говора или књишке реторике, неумољив и несавладив у акцији, револуционарно посвећен служењу народу и друштву, радије него конкретної непокретности”³.

Бакуњин смело нуди анархистички концепт државе и његову примену – друштво без државе, без институција власти, без господара и „тутора”, засновано на пуној човековој слободи., (Ђоковић, 2007: 43). Основни предуслов стварања таквог друштвеног концепта је укидање постојеће државе, кроз принцип свеобухватне, слободне и спонтане организације. Све то проистиче из Бакуњинове дубоке повезаности са руском традицијом, земљом, обичајима и веровањима, али и његовог веровања и залагања за промену постојећег друштвеног оквира. Радикална критика постојећег друштва више је него уочљива и базирана на потпуном укидању државе, без обзира о ком је типу друштвеног уређења реч. Државу, коју дефинише као инструмент апсолутне власти и негацију етичких принципа, по њему, треба укинути непосредно, социјално и економски ослободити појединца, без политичке револуције, која би означавала рехабилитацију државе и њених органа. Из тога произилази и његов став да је циљ анархистичке револуције економско и социјално ослобођење појединаца, а све ради супротстављања и коначног ослобођења од буржуаског система, који је у бити највише неправде донео пролетеријату, односно појединцима који у структури власти немају никакву моћ. Бакуњин државу посматра као инструмент апсолутне власти и негацију етичких принципа, као свемоћну и ауторитарну институцију коју треба уништити. Из тога произилази и његово противљење коришћења метода политичке акције, јер би њихова употреба заправо означавала поновну рестаурацију ауторитарних облика организације државе који се желе угасити.

Поред државе и њеног укидања, Бакуњин се бавио и појмом људске слободе, као јединог услова за остварење човекових материјалних и духовних потреба. Бакуњин се залаже за апсолутну и потпуну слободу која ће, према Ђоковићу, обухватити потпуно и стварно ослобођење целокупног пролетеријата и све земље, без обзира на степен њиховог развоја. У том контексту анархизам заправо представља хуманистички

³ Више о томе погледати у: Сапон, Владимир Петрович, Apostles of the „Other Russia” Mikhail Bakunin and Eduard Limonov on Paths of Radical Social Transformation, *Russian Politics and Law*, vol. 43, no. 6, November–December 2005. из: „Knuto-Germanskaia imperiia i sotsial’naia revoliutsiia” in Bakunin, *Anarkhiia i poriadok* [Moscow, 2000], pp. 451–52) и из: *Rechi i vozzvaniia*, p. 240

концепт будућег друштва, али и утопију кроз које друштво у будућности треба да одговори захтевима и задацима који му се намећу.

Из свега претходног може се извести и анализа сукоба између Бакуњина и Маркса, која се изражава на два нивоа. Први се огледа у неслагању око избора тактике револуционарне борбе, а друга око принципа њене организације. Анархизам се, за разлику од марксизма, не обраћа ни једној посебној класи, већ маси у целини. Не представља класну теорију, нити политички програм, иако се ставља на страну потлачених и признаје класну борбу. За разлику од Маркса, који је окренут извођењу социјалистичке револуције и преузимању државе од стране саме радничке класе, уз коришћење диктатуре пролетеријата као облика политичке власти, Бакуњин инсистира на укидању државе, без обзира на тип поретка који је у њој заступљен. По Бакуњину, тип друштвене производње не одређује друштвену надградњу апсолутно, што произилази из његовог става о непосредном укидању државе и њених институција, за разлику од Маркса који је истицао да је у свакој држави присутна диктатура владајуће класе. Бакуњин је, за разлику од Маркса, веровао у непосредни народни инстинкт, уз све субјективне и објективне околности које се временом дешавају. Њихов теоријски сукоб резултат је различитог схватања државе у процесу социјалне револуције. Маркс потенцира и брани управо оне политичке ставове против којих је у бити Бакуњин. Против политичке револуције у којој су социјалистичка држава и пролетеријат средство за њено извођење, Бакуњин се залаже за револуцију у којој ће носиоци бити народне масе, пролетеријат и сељаштво, у зависности од датих друштвених околности и структуре држава. Анархизам по Бакуњину инсистира на извођењу социјалне револуције, док марксизам захтева извођење политичке револуције од стране пролетеријата, па тек након тога следи социјална револуција. Маркс сматра да сиромаштво ствара политичко ропство, односно Државу, док Бакуњин иде обрнутим редом, по којем је узрок сиромаштва и беде Држава, те је треба одмах уништити. Према Бакуњину, „Социјална револуција” не само да је неминовна, већ је њом могуће остварење бројних циљева, превасходно гашења сиромаштва и беде, односно потребе за материјалним вредностима, затим укидање власти и било ког облика доминације, слободно уређење живота народа, формирање комуна и сељачких општина, стварање једног хуманог друштва на принципу братства и поштовања као крајњег циља у будућности. Марксизам, насупротив томе, инсистира на политичкој револуцији, као процесу стварања државе у којем се остварује интеграција појединачног и општег друштвеног интереса. Ни један, ни други нису, на жалост, успели да остваре свој основни циљ – потпуну слободу и коначно укидање неједнакости међу људима.

И Петар Кропоткин се сматра једним од заговарача анархизма. Развијајући теорију анархистичког комунизма, по којој добра и услуге треба слободно и подједнако поделити у сарадњи са свим члановима друштва, Кропоткин истовремено одбацује парламентарну борбу. Иако се и он служи „пропагандом делом”, за разлику од Бакуњина, револуцију доживљава као чин разарања државе као „политичке базе приватне својине” (Симеуновић, 2009: 115). Револуција по њему није ништа друго до морално оправдан народни покрет. Остао је веран и доследан ставовима свога учитеља Михаила Бакуњина, али је настојао да анархизам научно систематизује и објасни на један комплекснији начин, приказујући га као целовит философски правац и пут ка остварењу револуције. Као врсни познавалац историје, веровао је да је на основу анархистичког концепта заиста могуће створити друштвену заједницу која неће остати на нивоу утопије, већ ће имати стварни друштвени облик и значај. Остале су упамћене његове речи: „... да анархија представља одређени друштвени идеал који се битно разликује од свега онога што је до сада величала већина философа, научника и политичара, који су хтели људима да управљају и да им дају законе. Анархија никад није била идеал владајућих класа. Али зато је више или мање свестан идеал маса” (Ђоковић, 2007: 23). Управо се из поменутог става произилази и његов став да је човеку урођено да живи у социјалним и солидарним заједницама, уз милосрђе, хуманост и бригу једних о другима, превиђајући да етика и морални принципи неће издржати пред налетом техничко-технолошке револуције. Анархизам је за њега идеја по којој „нема владавине човека над човеком”, односно чак превише идеализован концепт једног хуманог друштва заснованог на принципима слободе, једнакости и равноправности.

Из његовог дела посебно се издваја питање остварења самог анархистичког друштва, односно питање да ли је то могуће мирним или насилним путем. Кропоткин је врло категоричан у својој тврдњи по којој је за народ „устанак једини излазак из ситуације којом је незадовољан” (Ђоковић, 2007: 25). Он негира све тврдње по којима је анархистички идеал друштва утопија, поткрепљујући то ставом да је немогуће, али и непотребно дефинисати будуће уређење унапред. Одређивати уређење у којем нема неправди и неједнакости узалудно је и неприхватљиво самим тим што ће се укидањем свега лошег постојећег и сам појам правде променити.

У читавом процесу остварења једног таквог друштва незаобилазна је и функција убеђивања и агитатора који ће на најбољи могући начин објаснити народу битне недостатке постојећег друштва и пренети идеју

новог поретка. Све законе који владају човечанством Кропоткин дели на оне који штите својину, владу и личност. Он одбацује тероризам као тежиште револуционарне акције, али се ипак у потпуности од њега не одриче.

Попут Бакуњина, и Сергеј Нечајев сматра да је неопходно и неминовно уништити државу, али да треба избећи тиранију науке над народом и животом, зато што су много сложенији и непредвидљивији него што се може замислити (Ђоковић, 2007: 78). Заједничко им је виђење јачања свести масе о неопходности извођења социјалне револуције, као и језик и стил обраћања народу. Суштинска разлика огледа се, према Ђоковићу, у начину и средствима реализације рушења државе и њених институција. Нечајев се, насупротив Бакуњину, залаже за рушење државе свим средствима, пре свега, терором, ликвидацијом, атентатима и осталим облицима организованог политичког насиља. Опседнут револуцијом и њеним значајем за руски народ у целини, Нечајев је сматрао да је народ у сваком тренутку спреман за њено извођење, али је само питање одлучности и воље.

За разлику од њега, Бакуњин је у бити противник преузимања власти терором или било каквим другим организованим обликом политичког насиља. Разликовање њихових идеја и теоријских приступа извођења социјалне револуције веома је значајно за даље изучавање теме којом се бавимо. Код Бакуњина је заступљена масовна социјална револуција одоздо на горе, код Нечајева револуција јакобинског типа, изведена од стране добро организованих група, који не бирају средство ради остварења циља.

Несумњиво је да је руски јакобинизам и бланкизам у великој мери присутан у револуционарном делу Сергеја Нечајева. Према Латинки Перовић „однос руског јакобинизма и бланкизма према револуционарном покрету претходних раздобља и однос тога покрета у потоњем раздобљу према њему представљају целовит проблем. У суштини, ради се о једном те истом питању - о генези руског марксизма и о његовом односу према битним идејама револуционарног народњаштва: самобитном развоју социјализма у Русији, могућности прескакања капитализма и непосредног преласка од апсолутизма на социјализам, теорији револуционарне партије и карактеру револуције” (Перовић, 1988: 69).

У историографији из времена царске Русије, његово је име свакако било најпознатије, превасходно због политичког процеса одржаног у Петрограду од 13. јула до 23. септембра 1871. године, када су објављена два значајна документа која му се приписују – *Катехизис револуционара* и *Програм револуционарних акција*. Револуционарном покрету

приступио је као „човек из народа”, од акције, са жељом, вољом и одлучношћу за променом. *Програм револуционарних акција* полазио је од социјалне револуције као крајњег циља и политичке револуције као јединог средства за реализацију тог циља. У њему је изложен и план припрема револуције, па чак прецизиран и датум устанка. Из иностранства је Нечајев деловао у складу са строгим постављеним задацима у *Програму револуционарних акција*. Успоставио је везе са европским револуционарним организацијама, прикупљао финансијска средства, бавио се пропагандом, радио на *Катехизису револуционара* и формулацији будућег друштвеног поретка, комуницирао и сарађивао са Херценом, Огарјовим и Бакуњиним. Најзначајнији је његов однос са Бакуњиним, у коме су се, према Латинки Перовић, срели човек револуционарне теорије и човек револуционарне акције. Идеја револуције добила је у Нечајеву своју другу страну – упрошћена је и сведена искључиво на деловање, односно акцију. Његова невиђена енергија, фанатизам у остварењу циљева, немилосрдно давање самог себе, као и свих оних који у томе учествују, мржња према поретку и свему што стоји на путу револуције, само су неке од карактеристика овог револуционара. Нечајев је, засигурно, највише допринео уобличавању оригиналне теорије револуције кроз практичан рад и деловање махом из емиграције.

Након Бакуњина и Кропоткина, анархистичка мисао више никада није достигла такав успон. Без нових теоретичара и идеја, присталице анархизма, посебно оног који је заговарао Бакуњин, још дуго ће не само сваку успостављену власт, већ и свако успостављење власти сматрати револуционарним насиљем. Теоретичари попут Цезара де Папе, Карла Пизакана и Густава Ландауера под утицајем Прудона и његове концепције о анархистичком друштву оставили су низ занимљивих радова.

Ипак, не треба заборавити ни улогу анархиста у Октобарској револуцији, чији је слоган „Сва власт совјетима” остао забележен у историјским анализима. Посебно место припада анархистичком покрету *махновитина* (Ђоковић, 2007: 29), који је предводио Нестор Махно, украјински сељак који је први пут у украјинској историји успео да примени начело слободарског анархизма, организујући живот сељака кроз *комуње* и *слободне радне совјете*. Анархистички покрет је убрзо забрањен и бољшевичким насиљем потпуно разбијен. Зато не изненађује што као философија и идеологија масе не престаје да буде извор и надахнуће свих оних који су незадовољни датим друштвеним поретком из било којих разлога.

За боље познавање и разумевање како модерних, тако и првобитних анархистичких група, струја и покрета, неопходно је разликовање

временске и просторне дистанце, али и друштвено-политичке заједнице у којој настају. Односно, за разумевање анархизма као идеологије, време и простор основа су од које треба поћи у проучавању. Философи и географи попут Лефебра, Харвеја и сличних у друштвеним наукама истичу да је социјални, односно друштвени простор вишестран и производ друштвених активности, које по Етингтону (Ethington) настају и постоје у простору, па је „прошлост скуп места створених људским делањем”, а „историја мапа тих места” (Ethington, 2007: 465-93). Управо је поменута дистинкција простора и времена у којем настају један од темеља на којем треба базирати истраживање, на основу којег се могу очекивати извесни резултати. Полазећи од чињенице да је општеприхваћена и уобичајено становиште по којем су анархисти аутсајдери, односно отпадници у друштву, они који се не уклапају и шетају по маргини заједнице, што изазива бројне стереотипе и предрасуде, уочавамо колико је заправо важно посматрати чланове анархистичких група објективно. Крајем XIX и почетком XX века анархистички покрет је због индивидуалних аката насиља, силе, побуна, у свести осталих чланова друштвене заједнице демонизован, посматран криминогено уз тенденцију да се њиховим делатностима не придаје већи друштвени значај, јер би на тај начин кроз извесно време били потпуно маргинализовани. Историјски подаци, пак, насупрот уобичајеном становишту, указују да је анархистички покрет у поменутом периоду, посебно у САД, имао прилично развијен систем вредности, уз одређен културни и њима прихватљив друштвени образац. Немачки анархистички покрет из Европе се, због растућег социјалног покрета и империјалних стремљења Немачке, преселио на подручје САД-а. Немачки процес уједињења, предвођен од стране конзервативних снага и канцелара Ота фон Бизмарка, није одговарао анархистичким стремљењима. Још мање им је одговарала клима и новонастале друштвене околности, па су након неколико покушаја атентана на Кајзера, били окривљени управо од стране Бизмарка (Goyens, 2009: 439-457). Након 1878. године и усвајања антисоцијалистичког закона, забране деловања, а посебно ширења штампаног материјала и сличних активности, стотине анархиста напуштају Немачку и одлазе у Велику Британију, Швајцарску, САД. Убрзо социјалисти и анархисти у Европи и Америци формирају два различита покрета базирана на непремостивим разликама у идеологији и пракси. Према Гојенсу (Goyens), социјалисти не игноришу државу, учествују у владајућем политичком животу, што омогућава пласирање њихових ставова, идеја и мисли. За разлику од њих, анархисти не прихватају званичне институције и негирају легитимитет буржоазије, па су места њиховог окупљања

одиграла значајну улогу у њиховом делању. Анархисти су, уочава Гојенс, за разлику од социјалиста, могли искуствено веома добро свој политички идентитет осетити на различитим просторима, јер су њихове идеологије, идеје и ставови временски и просторно потпуно другачије доживљавани. То не значи да су градски анархисти потпуно изоловани од осталог света својом вољом. Они су само своја места окупљања посматрали као здрав и једини одржив начин за постојање сопственог микро света унутар друштвеног система у којем се налазе.

Тај урбани, имигрантски анархистички покрет је у периоду од 1880-1914. године пресељен у већи део Њујорка. Активности немачких исељеника подразумевале су периодична издања, писма и памфлете, која су се изражавала двојако. Пре свега, кроз чланке, лична мишљења и вести. А затим и кроз огласе и најаве значајне за покрет. Више од 200 немачких пивских хала је, према Гојенсу, идентификовано у поменутом периоду на већем простору Њујорка као простор за предавања, изнајмљен за потребе унутрашњих прослава или протестних окупљања. Проучавајући немачке анархисте с краја XIX и почетка XX века на подручју САД-а, првенствено града Њујорка, Гојенс уочава да се већина исељеника досељавала управо у она подручја која су насељавали њихови сународници, на простор познатији као Мала Немачка, на источној страни Менхетна. Он истиче да њихова места окупљања не представљају сама по себи анархистички миље, већ су заправо удружења, асоцијације анархистичких места окупљања присутна широм Немачког дистрикта.

Поменуто истраживање и картографско представљање на изванредан начин подсећа на „екологију” модерног града, сачињену од одвојених моралних светова који коегзистирају кроз класе и етничке поделе. Неке од тих група нису трајале дуго, неке нису ни прихваћене од стране средине у којој су започињале своје активности. Има, међутим, и оних које су се развијале у истим срединама чак четврт века касније.

Током XX века анархизам је, упркос негативним прогнозама, одбацивању и маргинализовању, успео да опстане на политичкој позорници света. Иако његова снага није онаква каквом су је замишљали његови творци, неоспорно је да није изгубио како на значају, тако и на интересовању. За детаљну анализу неопходно је сагледавање два аспекта функционисања. Пре свега, везе анархиста са доминантним друштвеним уређењем, обрасцима, нормама и систему функционисања дате заједнице. А потом и саме употребе њихових места окупљања. Опозициона природа њиховог деловања као и негативна перцепција друштва утицали су на став да се анархизам као идеологија, покрет и струје посматрају

из угла либерално-капиталистичког друштвеног модела, у којем се он другачије није ни могао дефинисати сем као супротност, опозиција и склоност урушавању оног што су други вековима градили. Не треба занемарити ни проблем децентрализације, који анархисти први покрећу. У њиховом поимању ствари и појава, реч је о идеји која инсистира на умножавању центара одлучивања и тиме значајно смањује потенцијал за принудну злоупотребу власти. Гојенс уочава да овај тип анархиста предвиђа партиципативни облик демократије као суштинско обележје децентрализације. Друштво функционише кроз добровољне организације, мале савете који одлуке доносе на локалном нивоу, док истовремено сарађују међусобно са другим сличним, на регионалном или евентуално међународном нивоу.

Анархизам се сматра једином од политичких идеологија која никад није успела да освоји власт, бар на националном нивоу. У том погледу анархисти су били најближи остварењу сопственог циља у побуни у Кронштату⁴ и током Шпанског грађанског рата (1936-1939)⁵ (Breitbart, 1980: 86-119). Данас у свету делује низ значајних анархистичких и анархосиндикалних група. Најпознатије су свакако оне у Грчкој чија борба не престаје. Не треба изоставити ни анархистичке групе и организације широм Европе (Шпанија, Италија, Швајцарска), које се, с времена на време, појаве и подсети да њихова борба и даље траје. Време ће потврдити да ли су и у којој мери способни за промене, и шта би оне у крајњем донеле.

Анархизам у Грчкој

Савремени грчки анархизам у тесној је вези са тероризмом, који је више него било који други облик сложеног политичког насиља повезан са водећим политичким дешавањима и друштвено-економским условима у којима настаје и траје већ неколико деценија. Социјалне тензије које су седамдесетих година прошлог века условиле настанак политичког насиља и појаву екстремистичких група непрестано јачају и дају снагу новим неолибералним групама усмереним на промену постојећег стања. Криза европског суверенитета, отпор према Европској унији и зближавању Грчке са Турском отвара простор новим претњама анархидних и анархосиндикалних група, чији корени сежу далеко у прошлост.

⁴ Седиште руске балтичке флоте, где су анархисти превладали 1921, упутивши владајућим бољшевицима последњи, озбиљан и неуспешан изазов.

⁵ Тада су у крајем периода анархисти под контролом држали делове источне Шпаније и широм Каталоније оснивали радничке и сељачке колективе.

Историја анархистичких и истовремено терористичких напада везује се за настанак Революционарне организације 17. новембар (*Epanastatiki Organosi 17 Noemvri*), најзначајније милитантне терористичке групе у Грчкој, препознатљиве по чувеном атентату на Ричарда Велша, шефа Централне обавештајне службе у Атини 1975. године (Segeer, 2001). Име су добили по догађајима који су се одиграли у периоду од 14. до 17. новембра 1973. године у Атини, када су студентски протести усмерени против тадашњег војног диктатора Грчке угушени од стране полиције уз огромне жртве (Kushner, 2003: 314). Никада ни један члан поменути терористичке групе није био ухапшен, све до 2002. године, иако су након сваког свог напада увек информисали јавност. Познати су по брижљиво планираним акцијама, бруталном извођењу операција, притиску и хладноћи чланова, атентатима, ауто бомбама, нападима на водеће политичке личности и стратешки важне објекте, малој бројности чланова, строго дефинисаној структури и изразитој ултралевичарској и националистичкој идеологији (Kassimeris, 2001).

Поменути догађај и данас се од стране бројних анархистичких група обележава комеморативним маршом ка Америчкој амбасади у Грчкој, који им, према сопственим тврдњама, даје легитимитет. Вишедеценијски период владавине лево оријентисаних терориста завршава се 2002. године, након хапшења Саваса Ксироса (*Savvas Xiros*), за кога се веровало да је вођа и Димитриса Куфодинаса (*Dimitris Koufodinas*), једног од предводника организације. (Atkins, 2004).

Студије рађене о идеолошким терористичким групама које су најдуже трајале у Европи према Џорџу Касимерису (George Kassimeris) показују да су се оне снажно ослањале и опстале захваљујући постојању јасног моралног идентитета, који карактеришу солидарност, јака емотивна повезаност и квази религиозна оданост идеологији (Kassimeris, 2006: 137-157). Прилазак оружаном насиљу реалан је одговор на постојеће социјалне и политичке околности. Војно супротстављање једини је ефикасан начин политичког притиска против америчке хегемоније и неодговарајућег режима на власти. Идеолошку основу чини левица са социјалним проблемима у првом плану, који проистичу из конфликта између доминантних и експлоатисаних класа унутар грчког друштва. Томе у прилог говори и став Куфодинаса који сматра да је: „17. новембар од свог оснивања организација једноставних, популарних бораца. А пошто је потекла из утробе становништва, њен глас је и слушала и њеним је интересима служила” (Kassimeris, 2006).

Према Плучинском 17. новембар ипак није показао способност реорганизације након хапшења њених вођа, што говори о њиховој осетљивости на изненадне полицијске нападе, које, попут АД или ЦЦЦ,

нису преживели. Игноришући чињеницу да насиље не би требало да заузме место политичке сврхе, нити да је уништи, 17. новембар је наставио спорадично убијање и рањавање високо профилних мета као најефикаснијег начина доступног за кристалисање општег незадовољства јавности против режима. Куфодинас је имао право када је рекао да је 17. новембар као терористичка организација завршена прича, али да ће за десетак, петнаестак година нова генерација бораца за народ можда поново покренути борбу.

Економска криза у Европи, велика незапосленост, пад БДП, неолиберална политика и корумпираност политичких партија у Грчкој сматрају се узроцима лоше ситуације у којој се друштво налази. Анархистичке групе поново нападају финансијске институције, предузећа, државне и иностране објекте, а већину њихових чланова чине млади људи. Према Мери Босис (Mary Bossis), бившој саветници владе за борбу против тероризма, непопуларне мере штедње резултирале су озбиљним социјалним немирима против државе (Paradopoulos, 2012).

Иако је делимично њихов утицај ослабљен у последњих десет година, левичарска терористичка организација 17. новембар наставила је да постоји, у оквиру одвојених, чинило се, маргинализованих група. Револуционарном насиљу нема краја, па су се након 2002. године појавиле три доминантне анархистичке групе: Револуционарна борба (*Epanastatikos Agonas*), Завера ватреног језгра (*ЦФН - Synomosía Pырinon tis Fotiás*) и Секта револуционара (*The Sect of Revolutionaries*). Оне убрзо настављају са нападима, прво 2005, а затим и децембра 2008. године када је полицијско убиство једног тинејџера у Атини представљало само повод за вишенедељне nerede и немире.

Иако су по много чему грчки протести другачији од осталих, најчешће због дубоких корена анархистичке поткултуре у атинској четврти Ексхарија, према оценама појединих аналитичара, догађаји у Грчкој само су почетак агресивне реакције на глобалну економску кризу чије се последице све више осећају.

Директним изданком 17. Новембра сматра се Револуционарна борба, која је од стране владе САД 2009. године означена као терористичка организација одговорна за разне терористичке акте, укључујући и напад на Америчку амбасаду у Атини 2007, рањавање полицајца, nerede, бацање бомбе 2008. на холандске фирме, бомбашки напад на Атинску берзу 2009, док је Коалиција анархиста извршила нападе на три атинске банке, а на полицијску станицу у Патрасу бачени су Молотовљеви коктели. У међувремену је и Секта револуционара извела нападе на полицију и једну ТВ станицу. Оно што их разликује од терористичке организације 17. новембар свакако је идеологија. Док је 17. новембар

нагињао ка марксистичко-лењинистичком програму, који је зацртао његов лидер Александрос Гиотопулос, дотле нове групе и организације немају јединствену идеологију, већ, чини се оружана борба за њих представља циљ по себи.

Завера ватреног језгра представља „нову генерацију терориста” која подметањем бомби под аутомобиле, одбацивањем државних органа, институција и симбола, настоји да се наметне на врло директан и отворен начин. Од 2011. године и она се налази на списку терористичких организација проглашених од стране САД. Након напада на затвор у Атини 2010. године, покушала је да искористи и штрајк, да би убрзо њени лидери послали серију бомби пакета на адресе многих страних амбасада и водећих личности. Фебруара 2011. године послали су писмо бомбу у канцеларију министра правде Хариса Кастанидиса показујући тиме солидарност својим ухапшеним члановима. Један од лидера ухапшен је и осуђен 2011. године, али напади нису престали.

Секта револуционара основана је 2009. године, убрзо по полицијском убиству шеснаестогодишњака у Атини. Извела је низ терористичких напада - гранатирање полицијске станице у Атини, убиства борца у борби против тероризма и новинара. Године 2011. и она је проглашена терористичком организацијом чије активности угрожавају националну безбедност САД-а.

Иако ове анархистичке групе имају малу подршку народа, факти упућују да је дошло до извесне модификације идеолошких вредности терористичких организација, које из национализма, анти-американизма и левице прелазе у антикапитализам и антиестаблишмент. Падом економске моћи, повећањем незапослености и социјалних тензија, пораст анархизма више је него очекиван, те не изненађују последњи догађаји и насиље које траје и представља озбиљну претњу стабилности и очувању реда и мира унутар Грчке. Грчки анархисти почетком ове године преузимају одговорност за нападе на домове пет угледних грчких новинара, затим за експлозију у тржном центру у близини Атине, али и за пљачку банке и поште у Велведу, након које су убрзо и ухапшени⁶. „Ми смо анархисти и не сарађујемо са институцијама непријатеља слободе. Не жалимо се због тортуре у полицији, нити желимо самилост било кога. Ми смо анархисти, ово је наша борба и од непријатеља не очекујемо другачији третман”⁷ - пише у саопштењу тројице ухапшених анархиста,

⁶ Према: <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/364369/Grcki-anarhisti-preuzeli-odgovornost-za-eksploziju-u-trznom-centru>, 19.02.2013.

⁷ Према: <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:420101-Grcki-anarhisti--potomci-uglednih-porodica> 19.02.2013.

објављеном на једном од анархистичких сајтова, непосредно пре него што су изведени пред тужиоца у Козанију због тешке пљачке. Реч је о младим, образованим и угледним младићима из добродостојећих породица, чији родитељи подржавају њихову борбу сматрајући да „није у питању пљачка због личне користи, већ политички чин и анархистичка борба” против „трулог система” који влада у Грчкој⁸. Процес против оптужених је тек почео, али грчка јавност забринуто констатује да се појавила нова генерација младих спремних на све.

Анархизам у Шпанији

Шпански анархизам је, према Мирни Брајтбарт (Мурна Breitbart), од 1936. до 1939. године најбољи показатељ функционалности саме анархистичке организације која је деловала на прилично великом простору. Анархисти су усвојили федерални модел, са прилично аутономним локалним заједницама, које су се међусобно повезале у регионалне центре, имале делегиране представнике, и функционисали без икакве опструкције и довођења у питање локалне независности. То им је, уочава Брајтбартова, омогућило да опстану, избегну изолацију активиста који су махом из редова пролетеријата, па је „социјална револуција, започета иницирањем промена у људима завршила стварањем знатно другачије и нове средине” (Breitbart, 1980: 110). Из тога се може уочити и њихова преокупираност историјским друштвима која представљају основу будућих заједница и истовремено изражавају њихове принципе.

Настанку анархистичких и анархо-синдикалних организација у Шпанији претходи убрзани процес индустријализације, али и дуг револуционарни период класних борби за слободу, напредак и једнакост. Анархизам се јавља као тежња за супротстављањем капитализму, у којем је профит мањине изнад интереса већине, па је стварање новог бескласног друштва једини начин да се исправи историјска неправда и сви људи живе потпуно слободно и равноправно. Држава се посматра као инструмент спровођења и наметања интереса мањине која настоји да контролише већину и сва производна добра задржи за себе. Тешки економски услови, беда и потпуна потлаченост већине становништва узрок су револуционарног набоја међу радницима, који удружени кроз синдикате настоје да се супроставе и изборе за сопствене циљеве.

Револуцију у Шпанији започео је анархо-синдикалистички синдикат Национална конфедерација рада (*Confederación Nacional del Traba-*

⁸ <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:420101-Grcki-anarhisti--potomci-uglednih-porodica>, 19.02.2013.

jo) – ЦНТ, основан још 1910. године на идеолошким идејама анархизма и револуционарног синдикализма. Надовезује се на дугу листу револуционарних радничких организација које су имале за циљ свргавање ауторитативног поретка, класну борбу, радничку аутономију, економску борбу, идеолошку и органску независност синдиката, синдикалну аутономију, директну акцију, генерални штрајк и бољитак радничке класе у целини. Убрзо након оснивања постаје водећа револуционарна снага у земљи, са чврсто утврђеним принципима и строго дефинисаним циљевима. Прошао је више фаза, али се најважнијом сматра она у периоду грађанског рата, када је умало и освојио власт.

Према Чомском анархосиндикалисти су уверени да социјалистички економски модел не може да се креира декретима и статутима владе, већ само солидарном сарадњом радника, у свакој посебној грани производње. Анархосиндикалисти траже, чак и под капитализмом, стварање „слободних асоцијација слободних произвођача” које ће се ангажовати у милитантној борби и спремати да преузму организацију производње на демократској основи (Чомски, 1973)⁹. Томе у прилог говори и став Аугустина Сочија (Augustin Souchy) да су анархисти и синдикалисти Шпаније дуго сматрали друштвени преображај својим врховним задатком.

Револуција у Шпанији представља последње упориште традиционалног пролетерског покрета и у оквиру њене историје садржани су сви позитивни аспекти тог покрета, као и контрареволуционарне снаге и идеологије које су јој се супростављале. С почетка прошлог века на територији Шпаније деловало је више анархистичких и анархосиндикалних организација (ЦНТ, ФАИ, ФИЈЛ, Mujeres Libres, ПЦЕ, ПОУМ, ПСОЕ, ПСУЦ, УГТ ...) које су тежиле подизању револуције уз помоћ директне акције. Иако је ЦНТ практично представљао темељ извођења револуције ипак није успео да потпуно освоји власт. Након увођења Франкове диктатуре лагано нестаје са друштвено-политичке сцене, под интезивним прогоном и непрестаним хапшењем присталица и чланова (Injiges, 2001)¹⁰. Више од три деценије деловао је из сенке, да би на Скупштини у Сансу 29. фебруара 1976. била започета његова реконструкција, која брзо постиже велику распрострањеност по целој земљи, пре свега у Каталонији.

⁹ Чомски, Ноам (1973): *Белешке о анархизму*, For Reasons of State, према: <http://pokret.net/cms/index.php?page=beleske-o-anarhizmu>, 21.03.2013

¹⁰ Ињигес, Мигел (2001): *Нацрт историјске енциклопедије шпанског анархизма*; ЦЛС (2006), према: <http://inicijativa.org/tiki/tiki-index.php?page=Nacionalna+konfederacija+rada>, 26.03.2013.

Процес глобализације, убрзани развој савремених информационих технологија, укрупњавање капитала и све већа интернационализација ресурса доводе до незадовољства, пада животног стандарда и нових класних супротности које капитализам рађа. Након пада Франкове диктатуре не јењава незадовољство радничких маса широм Шпаније, па анархизам опет добија на снази. Анархистички синдикализам јача, а самим тим и борба радничке класе против вишедеценијског угњетавања.

Национална конфедерација рада је активна и данас, иако је њена снага умањена. Године 1979. дели се на две фракције – ЦНТ/АИТ и ЦНТ/У. Прва представља изворног наследника, док друга 1989. мења име у ЦГТ (Confederación General del Trabajo) уз задржавање већине изворних принципа, па данас представља трећи по величини синдикат у Шпанији, са око 50 000 активних чланова. Главни узрок раскола и суштинска разлика међу њима огледа се у чињеници да ЦГТ, за разлику од ЦНТ, учествује на синдикалним изборима на којима радници бирају своје представнике за потписивање колективних уговора. Поменути раскол узрок је и немогућности повраћаја имовине коју потражују од стране владе, а која им је током Франковог режима одузета.

Анархистичке и анархо-синдикалне идеје популарне су широм Шпаније, али посебно у Барселони, у којој је „сквотинг“ („squating“)¹¹ веома распрострањен и један од најразвијенијих у Европи. Део је ширег антикапиталистичког, аутономног или анархистичког покрета, чија снага расте, посебно од краја прошлог века. Већина сквотера задржала је анархистичке ставове, а издају и недељни водич „Info Usurpa“, кроз барселонске социјалне центре, у којем се могу пронаћи информације за око 40 сквотова (догађаји, музичке вечери, заједничка дружења, исхрана и слично). Овакав вид супротстављања државним институцијама веома је популаран, посебно међу младима, па не изненађује и њихов бунт, али и разни видови екстремизма и насиља, који делимично користе и методе тероризма. Нарочито је јак у индустријски развијенијим деловима земље, што условљава честе протесте и нереди. Међу најпознатијима свакако је догађај из 2004. када су чланови сквота „L'Namsa“ разбијали прозоре банака, агенција за некретнине, палили и нападали полицијске ау-

¹¹ Термин означава запоседање најчешће празних и запуштених простора, у јавном или недефинисаном власништву без дозволе власника. У нашем законодавству познато је као бесправно усељење. Може бити урбано и рурално, у зависности од средине у којој настаје, средство преживљавања, али и политички чин, па се као често користи од стране разних друштвених група за остварење различитих циљева. Настао је под окриљем левике и анархизма, али је од 70-тих година прошлог века тесно повезан са новим друштвеним, пре свега, антиглобалистичким покретима.

томобиле, уз исписивање графита по граду и навођење сопствених слогана.

Светска економска криза, пад ДБП, велика незапосленост, повећање јавног дуга, масовна отпуштања радника и све већа нетрпељивост према Европској унији додатно подгревају идеје анархизма и жељу за променом. Томе у прилог говоре и бројни класни немири, протести и штрајкови одржани претходних година. Напади на полицијске станице у Мадриду и Барселони само су почетак најављених протеста. Увођење реформе рада (2012, треће по реду) која драстично умањује права радника пред послодавцем додатни је мотив штрајкова. Радикалнији и борбенији синдикати (ЦНТ, ЦГТ, СО, Со.Вас) и радничке политичке партије (платформа HQPLP) немају довољно чланова који би својом мобилизацијом могли да доведу до промене на глобалном нивоу. Изузеци су Андалузија (САТ), Галиција (СОГ) и Баскија (ЈАБ), чији су радници организовани у националне синдикате и карактерише их радикална левичарска политичка оријентација. Више од милион људи је у Барселони 11. септембра 2012. изашло на улице у жељи за променом. Време ће показати да ли су и у којој мери анархосиндикалисти у стању да се изборе за своје идеје.

Могућности и ограничења анархизма у служби тероризма

Као политичка теорија, и истовремено политичка идеологија, анархизам је био много успешнији у теорији, него у пракси. Разлог је веома једноставан. Његови ствараоци сву своју пажњу усмеравали су на писање и експерименте у комуналном или кооперативном животу. Највећи проблем са којим се анархизам суочио односи се на покушај задобијања власти. Уколико је држава заиста зла и угњетачка, сваки покушај остварења моћи и задобијања саме власти, чак и утицаја, сматра се нездравим и исквареним. Питање је шта потом, јер јер је у том смислу идеја анархистичке владе *contradictio in adiecto*, односно у супротности са сопственим начелима.

Разлог пропадања анархистичких устанака подизаних крајем XIX века делимично се огледа у веровању у спонтану побуну, уместо у пажљиво планирану организацију. Иако изворно везан за синдикализам XIX века, током XX анархизам губи подршку масе, која се све више окреће комунистичком покрету. Револуционарни потенцијал, посебно наглашаван, крајем XIX века, али и седамдесетих година прошлог века, коришћен је за додатно стварање стрепње и страха. Прихватан је од стране

политичких група и покрета ради остварења политичких циљева различитих врста. Насиље се у анархистичком концепту не посматра само као начин за остварење политичког утицаја, већ првенствено као облик праведне освете и одмазде – „Они који долазе са маргина друштва по први пут у својим животима проналазе да заиста негде припадају” (Whittaker, 2002: 82). Резултат је експлоатисања и угњетавања јефтине радне снаге, масе уопште, којом манипулишу и доминирају они којима су управо поклонили своје поверење - законодавни, судски и извршни систем власти, подржан од стране индустријалаца. Анархистичко насиље посматра се, стога, само као огледало свеопштих прилика, те је једини начин којим се у тим околостима постиже виши ниво политичке свести и мотивације за побуну и промену постојећег поретка.

У пракси је анархистичко насиље дало контрапродуктивне резултате. Недостатак револуционарног напада и друштвене борбе за ново и боље, условио је коришћење директне акције. Директна акција представља облик политичке акције, предузете изван уставних и законских оквира, ради пружања конкретног отпора постојећем покрету. Највећи допринос дала је у борби против глобализације, у којој се модерни антикорпорацијски или покрет против глобализације користе стратегијом масовног народног протеста и директног политичког учешћа. Са анархистичког аспекта, директна акција има две предности. Прва се огледа у отвореном и искреном изражавању политичког незадовољства и противљења. Друга представља облик народног политичког активизма који се може организовати путем децентрализације и партиципативног доношења одлука. Упркос бројним погодностима, директна акција садржи и одређене недостатке, међу којима се посебно истиче неразумевање јавног мњења, односно ускраћивање јавне подршке и њихова осуда, која покрет или групу дефинише као аутсајдера или екстрема чији рад треба потпуно укинути и одбацити.

Већина анархиста генерално заступа тезу по којој се треба држати ненасиља и мирног отпора, који у суштини представљају израз светости људског живота и свих живих бића. Паралелно, ненасиље представља и политичку стратегију, која показује да се уздржавањем од употребе силе показује морална чистота и снага њених присталица. Реалност је, на жалост, сурова, те је претходни став теоретски могућ, пожељан у религији, али су у пракси ефекти углавном поражавајући. Некада је ненасилни отпор био могућ и сврсисходан. То доказује и Гандијева борба за независност Индије од Велике Британије, коначно добијена 1947. године. Међутим, не треба изоставити ни свеопште прилике, наклоњеност светских сила борби за слободу, период несврстаних и прилике након

Другог светског рата, који су у великој мери определили Гандијеву победу. Из садашње перспективе, Гандијев вид борбе био је оправдан и стратешки одговарајући, па су и резултати позитивни. Такав вид борбе за слободу у овом тренутку је крајње неупотребљив. Разлози су једноставни, али уколико бисмо за пример, рецимо, узели борбу за независност Северне Ирске, схватили би да им не би помогао никакав мирољубив отпор, јер су свеопште прилике и подршка светских сила на другој страни.

Снага ненасиља ни данас није умањена потпуно, али без одређених и конкретних акција, брзо и лако се гуши. Нестаје као практичан модел деловања (попут анархизма), а остаје као теорија и извориште из којег је могуће извући идеју, али не крајњи циљ.

Трајни значај и утицај анархизма не огледа се само у пружању идеолошке основе за освајање и задржавање политичке власти, већ такође у оспоравању и богаћењу других политичких веровања и убеђења. Сигурно је само једно - са својом повезаношћу и вредностима попут индивидуализма, партиципације, децентрализације и једнакости, анархизам је, можда више него други правци, теорије и идеологије, у позицији да испуни очекивања постмодерног доба и постмодерног човека. Посебно левичарских организација и удружења који се у бити базирају на идеји слободе и социјалне једнакости.

Последњих година анархизам као идеологија све више побуђује интересовање младих широм света. Углавном припадника националних организација, покрета и удружења, најчешће базираних на ултрадесничарском, а мање на левичарском поимању стварности. То не значи да нема левичарских група и покрета. Има, али у много мањем броју него десничарских. Пре свега, зато што анархија представља покушај да се људском вољом досегне историјска тежња за једнакошћу и равноправношћу. Потом, да се оствари чежња за бољим животом. И на крају, да се на један комплексан и студиозан начин створи друштвена заједница у којој ће сви бити срећни и задовољни. Међутим, не треба заборавити да се друштво мења и трансформише у складу са друштвено-историјским околностима. Остаје отворено питање да ли у складу са тим, анархистичко друштво може испунити очекивања модерног доба и оних који се за његово увођење залажу.

Као покрет и идеологија, анархизам није нестао на светској друштвено-политичкој сцени. Последњих деценија промењен је само начин организације и деловања водећих анархистичких група. Реч је о новом типу, урбаним анархистима, образованим и младим људима из градских средина који се организују и делују на потпуно модеран начин. Еби

Шер (Abby Scher), уредник и аутор бројних текстова у магазину „*Dollars and Sense*”, који се бави анализом актуелних друштвено-политичких тема у САД-у, сликовито описује њихов рад, начин организације и деловање. Према њој, књижаре и инфо продавнице нови су центри окупљања младих, урбаних и образованих људи који своје место не проналазе у оквиру постојећег система. Њихова идеја најбоље се може представити слоганом „ни један закон ти не може дати слободу” (Scher, 1999).

Идеја о инфо продавницама у модерном анархистичком покрету заправо је комбинација културног центра, места за састајање и књижаре. Неке трају кратко, а неке деценијама. У већини случајева, за саме активисте представљају облик директне акције и супростављања доминантној култури заснованој на личној својини и такмичењу. У Торонту се, рецимо, најпознатијим „инфошопом” сматра „*The Anarchist Free Space*” (Shantz, 2011: 117-28) док у Британији још од осамдесетих година прошлог века таква места представљају „аутономни клубови” као центар социјалног кретања. Сама идеја датира из времена Француске револуције и радикалних клубова у којима су се окупљали истомишљеници (Goeyens, 2009). Крајем XIX и почетком XX века ширила се Европом и Америком, да би на почетку новог миленијума поставила неке нове оквире и одиграла значајну улогу у привлачењу нових симпатизера и активиста.

Анархизам се од свог настанка кроз векове провлачио кроз све друштвене обрасце и форме. Као модерна политичка идеологија посебно интересовање привлачи крајем XVIII и почетком XIX века. Оно што га разликује од других партикуларних модерних идеологија, није само теорија на којој је настао, извори, идеје и концепти, већ и временска и просторна одредница, која сама по себи представља изванредно специфичност. Јавља се у различитом временском периоду, на различитим географским подручјима која сама по себи имају низ специфичности, а које опет неизоставно утичу на формирање одређених образаца понашања и активности. Зато не изненађује да је упркос изазовима, искушењима и препрекама са којима се сусретао опстао као идеологија. Али, идеологија мањине, која, чињеница, не представља озбиљну препреку нарушавању светског поретка, али која је ипак ту, и сваког тренутка може да позове на бунт, nerede и отпор.

Његове присталице су најчешће млади људи, који данас оснивају интернет стране, формирају блог странице, полемишу, дискутују и комуницирају са својим истомишљеницима из разних делова света. Кроз књижаре и „infoshop” места пласирају своје идеје, памфлете и чланке, одвајајући се од спољнег света којем не желе ни да припадају. Њихов

начин рада разликује се од традиционалног на више начина. Иста је само жар да своје идеје спроведу у дело.

Најбољи показатељ је оснивање анархистичке књижаре „*Blackout Books*” раних деведесетих година прошлог века у Њујорку, која је веома брзо постала центар анархистичких активности у САД-у. Оно што је разликује од претходних свакако је вишестраност и различитост, па се у њој окупљају не само присталице анархизма, већ и антикапиталисти, борци за заштиту природне средине, за права животиња и слични, симпатизери и активисти нових друштвених покрета. Информационе технологије и све већи значај Интернета, омогућио је присталицама и симпатизерима не само анархизма, већ и свему што је са њим у бити повезано, једноставнији и лакши вид комуникације, нове погледе на свет, брже информисање јавности. Тренд је настављен, па снага форума, блогова и интернет страница постаје више од оног што су некада значили памфлети и прогласи. До информација и размене мишљења стиже се за секунд. Остаје отворено питање квалитета и начина регрутације нових активиста, што у великој мери зависи од актуелних друштвено-политичких тема и питања са којима смо суочени сваког дана.

Како већина одговора на проблеме модерног доба не може бити пронађена у делима Бакуњина и Кропоткина, не изненађује жеља модерних анархиста за прилагођавањем времену у којем се живи. То потврђује и оснивање аутономне анархистичке групе „*Food Not Bombs*” још давне 1980. године у Бруклину, која је промовисала једноставну философију: „Друштво и држава би требали да вреднују људски живот више од материјалног богатства. Већина проблема у свету потиче из ове једноставне кризе вредности” (Goyens, 2009).

Неоспорно је постојање бројних друштвених покрета и група који се супротстављају одређеном систему и друштву у целини. Оно што карактерише већину од њих јесу идеје које се ослањају на анархизам као идеологију или на марксизам, односно неки од његових појавних облика. Упркос утицају и примесама сваке од њих, у суштини реч је о појединачним групама, покретима и организацијама које делују самостално и не промовишу једну кохерентну идеологију и философски систем вредности. У својој чувеној историји анархизма још је и Герин (Guerrin) добро запазио да се и Бакуњин, „тај руски преводилац чувеног Марксовог Капитала” суочио са истим проблемом још на крају XIX века (Guerrin, 1970). А односи се на чињеницу да све анархистичке групе подсећају на мале, затворене секте, које су, попут „кула од слоноваче” исполиране најнереалнијим догмама.

Привлачност анархизма као идеолошке основе од које су терористичке организације са краја XIX и почетка XX века полазиле, ограничена је како циљевима, тако и средствима остварења. Рушење државе и разарање свих форми политичког ауторитета практично је не само нереално, већ и немогуће. Економски и друштвени развој у огромној мери опредељују даљи развој и опстанак заједница, те је појам друштва без државе и њеног апарата више утопијски сан, него концепција коју је уопште могуће остварити. Бескомпромисан став који анархисти ватрено заступају према ауторитету и политичком активизму привлачан је једино младима. Најчешће у време изразитих криза, јер у њему проналазе одређене моралне основе, које су махом трајнијег карактера и опредељују њихов даљи живот. Посебно екстремистима, спремним на најразличитије видове супротстављања и акције (Riff, 1987).

Као политичка идеологија, анархизам се заснива на супротстављању држави и њеним институцијама. Два су фактора од пресудног значаја за идеолошки карактер анархизма. Он је, пре свега, јачи у моралним тврдњама, него у анализи и објашњењу. Сем тога, у извесној мери је сам по себи мање обједињена и кохерентна идеологија, а више тачка у којој се преклапају либерализам и социјализам. Његове присталице обједињене су на низу бројних принципа и позиција, међу којима се посебно истичу антиетатизам, природни поредак, антиклерикализам и економска слобода (Хејвуд, 2005).

После првог шока након агресивних протеста младих Грка широм Европе расте забринутост јер се тенденција анархистичких акција проширила и на улице европских метропола од Москве до Мадрида. Незапосленост, ниске зараде и неодговарајућа социјална заштита заједнички су проблеми, који не само да тиште младе Европљане, већ их „гурају” у руке анархиста и ултралевичара. У Шпанији, где је стопа незапослености највећа у односу на остале чланице ЕУ и прети да порасте на 20 одсто како се криза продубљује, млади су напали полицијске станице у Мадриду и Барселони. У Риму и Копенхагену протестанти, углавном левичари, гађали су полицију и уништавали имовину, у Москви су напали амбасаду Грчке, а у Француској је запаљено неколико аутомобила у Бордоу. Анархисти у Турској су спрејевима у црвено „офарбали” грчки конзулат у Истанбулу, док је бугарски анархистички покрет у Софији одржао само мирне протесте испред амбасаде Грчке.

Најупечатљивији су свакако последњи анархистички напади у Швајцарској, Грчкој и Италији 31. марта 2011. године. Анархисти су у Швајцарској напали Институт за нуклеарна истраживања, при чему је двоје људи повређено. У Грчкој је откривена писмо бомба, а у Италији

нападом на касарну двоје људи тешко повређено. Следе догађаји из 2012, али и почетком 2013. године, који указују да је анархизам инспирисан све већим падом друштвеног стандарда, економском кризом и незапосленошћу. Поред организација широм Европе, тренд није заобишао ни Србију. Услед великих социјалних, економских, политичких и културолошких превирања, који су свој траг оставили у свим сферама друштвеног живота заједнице, неминован је повратак и/или настанак нових анархистичких организација чији се активисти и симпатизери практично поистовећују са покретом којем припадају. Култ оданости, лојалности и припадности заједници добија на значају тиме што је већина њихових чланова или одбачена из друштвено-политичког оквира, или се једноставно не уклапа у систем. Оснивањем група, које потом прелазе у покрет или удружење настоји се пружити отпор систему који, по њиховом мишљењу, не ваља. Сем уобичајених начина и метода деловања, уводи се и кримоногено деловање, којим се финансира добар део активности.

Савремени анархисти истичу да су они присталице идеја, које се данас сматрају општеприхваћеним и пожељним, као што су, на пример, генерални штрајк као средство политичке борбе, залагање за децентрализацију и локалну аутономију и одбијање служења војног рока. Анархизам се у свету најчешће повезује са синдикалним и антиглобалистичким покретима и протестима које организују у целом свету, али и са организовањем терористичких акција.

У Србији у овом тренутку постоји више удружења и покрета, заснованих на анархизму и методама којима се анархисти обично користе. Реч је о покретима и организацијама које настају као резултат дубоких друштвених превирања и кризе која траје већ деценијама. Симпатизера и активиста је све више, будући да представљају идеално уточиште онима који се на било који начин осећају одбаченим или пак угроженим. Неоспорно је да су били и остали озбиљан проблем савременог друштва, па донекле и поретка у Србији. Ипак, упркос свему изнетом, ма колико да је њихово постојање и активност озбиљна у оквиру друштвено-политичког система Србије и угледа у свету, време ће показати да ли је и у којој мери њихов рад довољно јака претња опасна по урушавање српског система.

Закључна разматрања

Утемељен на одређеним идеолошким обрасцима који подстичу на акцију - савремени (левичарски) тероризам и даље је претња и изазов

модерном добу. У том контексту, улога идеологије је од пресудног значаја, јер поред мотивације, обезбеђује и легитимитет терористичких дела у очима јавности. Посебно анархизма који је са вредностима попут индивидуализма, партиципације, децентрализације и једнакости, више него друге идеологије у позицији да испуни очекивања постмодерног доба и постмодерног човека.

Вечита потреба за друштвеном једнакошћу представља основ од кога се полази, али су путеве развоја и опстанка различити у зависности од миљеа у којем се јавља и специфичности друштвено-политичких заједница и поредака којима припада. Директна акција и могућност индивидуалног деловања, ослоњени на идеју потпуног негирања државе и њених вредности, уз инсистирање на потпуној људској слободи, долазе до изражаја у разним видовима борбе за остварење сопствених идеја и ставова. Отпор може бити испољен и кроз борбу за заштиту животне средине, животиња, ЛБГТ права, против глобализма и децентрализације, уз употребу насиља и свих расположивих средстава ради ефикасног остварења циља.

Анархизам се јавља се у различитим временским периодима, на различитим географским подручјима која сама по себи имају низ специфичности, а које опет неизоставно утичу на формирање одређених образаца понашања и активности. Упркос изазовима, искушењима и препрекама са којима се сусретао, успева да опстане као идеологија мањине, извор надахнутости и инспирације модерном тероризму и извесна претња која сваког тренутка може да позове на бунт, nerede и отпор.

Литература:

1. Atkins, Stephen E (2004): *Encyclopedia of modern Worldwide Extremists and Extremist Groups*, Greenwood Press,
2. Breitbart, M. Myrta (1980): *The integration of community and environment: Anarchist decentralism in rural Spain, 1936-1939*. In *The human experience of space and place*, ed. A. Buttimer & D. Seaman, 86-119, New York: St Martin's Press,
3. Đoković, Milorad (2007): *Anarhizam*, Utopija, Beograd,
4. Enciklopedija političke kulture, Sekelj, Laslo (1993): *Anarhizam*, Savremena administracija, Beograd,
5. Ethington, P. J (2007): *Placing the past: 'Groundwork' for spatial theory of history*, *Rethinking History* 11, no. 4: 465-93,
6. Čomski, Noam (1973): *Beleške o anarhizmu*, For Reasons of State,

7. Guerrin, Daniel (1970): *Anarchism: From Theory to Practise*, Monthly Review Press, New York ,
8. Goyens, Tom (2007): *Beer and revolution: The German anarchist movement in New York City, 1880-1914*, Urbana, IL: University of Illionis Press,
9. Goyens, Tom (2009): *Social Space and the practise of anarchist history*, Department of History, University of Virginia`s College at Wise, Virginia, USA, Rethinking History, Vol.13, No. 4, 439-457,
10. Injiges, Migel (2001): *Nacrt istorijske enciklopedije španskog anarhizma*, Madrid, CLS (2006)
11. Hejvud, Endru (2005): *Političke ideologije*, Zavod za udžbenike i nastavna sreds-tva, Beograd,
12. Larrain, Jorge (1986): *The Concept of Ideology*, Century Hutchinson Group, London,
13. Kassimeris, George (2001): *Europe`s Last Red Terrorists: The Revolutionary Organization 17. november*, C. Hurst & Co Ltd, London,
14. Kassimeris, George (2006): *Last Acts in a Violent Drama? The Trial of Greece`s Revolutionary Organisation 17. November*, Terrorism and Political Violence, 18:1, 137-157., (preuzeto sa: <http://dx.doi.org/10.1080/095465590953479> 29.03.2012. 29.03.2012.),
15. Katz, Samuel M (2008): *Raging Within: Ideological Terrorism*, Lerner Publications Company, Mineapolis,
16. Kushner, Harvey W (2003): *Encyclopedia of Terrorism*, Sage Publications, Inc, London
17. Macridis, Roy C (1989): *Contemporary Political Ideologies: Movements and Regimes*, Brandeis University, London: Scott, Foresman and Company,
18. Nelson, B.C (1988): *Beyond the martyrs: A social history of Chicago`s anarchists, 1870-1900*, New Brunswick, Rutgers University Press, Nj&London,
19. Papadopoulos, George (2012): *Crisis in Greece: Anarchists in the birthplace of democracy*, Terrorism Monitor – In Depth Analysis of the War on terror, The Jamestown Foundation, Volume X, Issue 14
20. Perović, Latinka (1988): *Planirana revolucija*, BIGZ, Beograd,
21. Plehanov, Georgij Valentinovič (1968): *Anarhizam i socijalizam*, Kultura, Beograd,
22. Riff, Michael A (1987): *Dictionary of Modern Political Ideologies*, Manchester University Press, Manchester,
23. Sapon, Vladimir Petrovich (2005): *Apostles of the „Other Russia” Mikhail Bakunin and Eduard Limonov on Paths of Radical Social Transformation*, Russian Politics and Law, vol. 43, no. 6
24. Scher, Abby (1999): *ANARCHISM FACES the `90s*, Dolar&Sense magazin, New York,
25. Shantz, Jeffrey (2011), *The anarchist spaces of Toronto: Who's Emma? And The anarchist free space*, City 7, no. 1: 117-28
26. Simeunović, Dragan (2000): *Državni udar ili revolucija*, Simtrade, Beograd,
27. Simeunović, Dragan (2009): *Terorizam – drugo izdanje*, Pravni fakultet, Beograd,

28. Simeunović, Dragan (2002): *Teorija politike – rider*, Nauka i društvo, Beograd,
29. Simeunović, Dragan (2009): *Uvod u političku teoriju*, Institut za političke Studije, Beograd,
30. Whittaker, David J (2004): *Terrorists and Terrorism in the Contemporary World*, Routledge, London,
31. Whittaker, David (2002): *Terrorism – Understanding the Global Threat*, Pearson Education Limited, London,
32. <http://anarhisticka-biblioteka.net/library/petar-kropotkin-anarhija>, 19.02.2013.
33. http://inicijativa.org/tiki/tiki-index.php?page=Pointblank_samoupravljanje, 26.03.2013.
34. <http://mail.nspm.rs/savremeni-svet/zlatna-zora-ili-osvit-evropskog-neofasizma.html?alphabet=l>, 19.02.2013.
35. <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/361872/Levicari-zaposeli-napustenu-vilu-u-Atini-uhapseno-100-osoba> 19.02.2013.
36. <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/362262/Anarhisti-napali-domove-pet-istaknutih-grckih-novinara> 19.02.2013
37. [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=39613&tx_ttnews\[backPid\]=588](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=39613&tx_ttnews[backPid]=588)
38. <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:420101-Grcki-anarhisti--potomci-uglednih-porodica> 19.02.2013.
39. http://www.uzelac.eu/.../8_MilanUzelac_Glavni_pravci_savremene_filozofije, 19.02.2013.
40. <http://dx.doi.org/10.1080/095465590953479>, 29.03.2012.
41. http://www.cev.eu.com/read_more.php?newsid=241, 19.02.2013.
42. <http://www.anarchistsummerschool.files.wordpress.com>, 19.02.2013.
43. <http://www.fpn.bg.ac.rs/.../3-Doc.-dr-Slaviša-Orlović-Kl...>, 19.02.2013
44. <http://kontra-punkt.info/magazin/23f-masovne-demonstracije-protiv-finansijskog-puca-u-spaniji>, 21.03.2013.
45. <http://anarhizam.hr/iz-medija/189-zvone-zvona-starih-utopija>, 19.02.2013.
46. <http://www.standard.rs/uzroci-i-posledice-najavljenih-klasnih-nemira-u-spaniji.html>, 26.03.2013
47. <http://www.mltranslations.org/serbcroat/prspain.htm>, 26.03.2013.
48. <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1075910>, 21.03.2013.

Anarchism as ideological base of modern (leftist) terrorism

Summary: While most scientific work regarding terrorism deals with defining, determination of concept and analysis of motivation, objectives, methods and tactics of terrorist groups, much fewer scientific papers have in their essence the theoretical stronghold as a starting point. In the base of this paper is anarchism with characteristics, attributes and postulation that help to understand better the conditions and causes which influence creation of modern terrorism as a complex form of political violence. Based on concrete ideological patterns that incite action, contemporary

leftist terrorism is a serious threat and challenge in modern age. In that context, anarchism has crucial significance because, in addition to motivation, it provides legitimacy to terrorist acts in the eyes of the public.

Key words: anarchism, ideology, terrorism, leftwing terrorism, revolutionary will